

Metsamajandamise leevendamine

Jaan Liira

Ökoloogia ja maateaduste instituut
Tartu Ülikool

12 dets 2024

Mets

Mets on ökosüsteem, mis koosneb metsamaast,
sellel kasvavast taimestikust ja seal elunevast loomastikust.

(Metsaseadus 2006, § 3)

Mets on ökosüsteem, mis koosneb metsamaast ja sealsest
elustikust

(Uue seaduse eelnõu juuli 2024)

ökosüsteem = keskkond * elustik

Mets

Mets(amaa)

Mets

Ida-Austraalia

Teised puudega alad

Mets vs

Istandik – ala mittemetsamaal, kus puid ja põõsaid kasvatatakse regulaarse seaduga ning majandatakse intensiivselt ühevanuselistena. (PEFC ST tööühm ja metsaseadus)

Teised puudega alad

Korratu ja korralise seaduga puistud väljaspool metsamaad

Pargid ja alleed

(Luu)

Teised puudega alad

Korratu ja korralise seaduga puistud väljaspool metsamaad

Pargid ja alleed

Jõgeva mõisapark

Teised puudega alad

Korratu ja korralise seaduga puistud väljaspool metsamaad

Laelatu puisniit

Teised puudega alad

Kujundamine ja kujunemine - ohter järelkasv/alusmets

Konguta

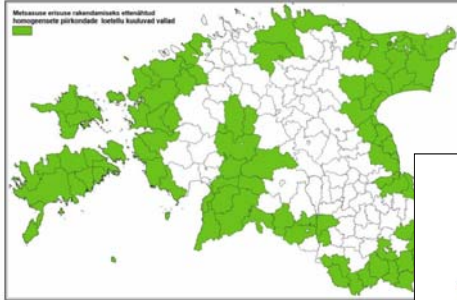

Elistvere

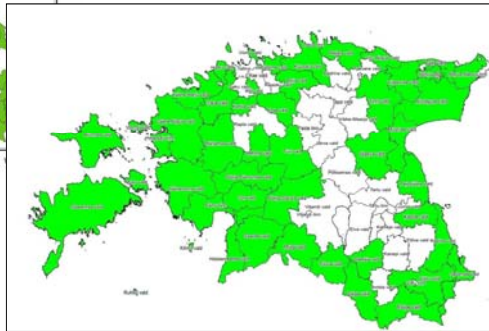
Metsasus

Metsaerisus põllumajanduse jaoks

Joonis 24. Metsasuse erisuse rakendamiseks ette nähtud homogeenne põllumajanduse ja metsa arendamisala (rohelisega)

2015-2017
vs
2018-2020

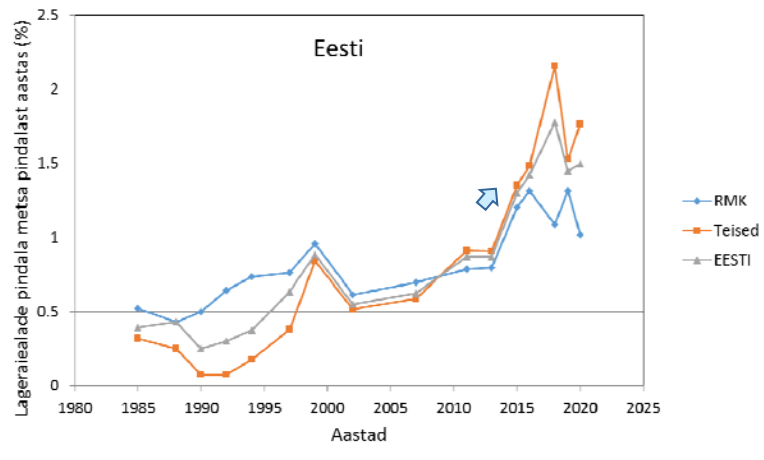

(Maaeluarengukava; MeM/RegMin)

Raiesurve Eestis - kaugseire

U. Petersoni hinnang raieetele satelliitpiltide põhjal

(Peterson & Liira 2023)

Metsa ja puistu struktuur

Metsa struktuur –

- puude ja teiste taimede liigiline koosseis ja kolmemõõtmeline paigutus
- keskkonda loovad tingimused: muld, pinnavormid, veekogud

Puistu koosseis – puuliikide osakaaluline jaotus täisprotsentides rinnete kaupa (tagavara alusel, puude arvu põhjal, võrade liituse põhjal)

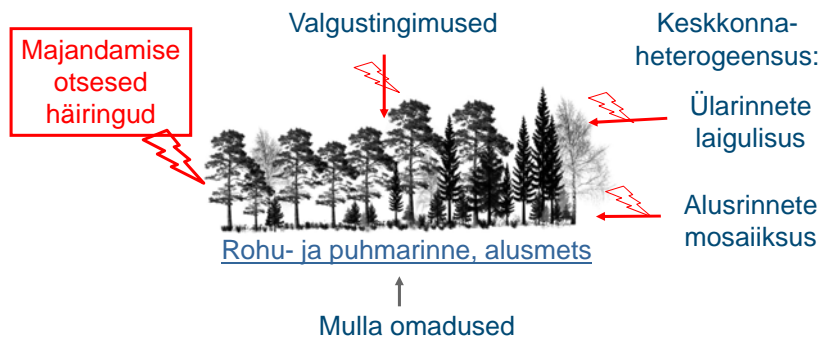
Metsa (sh puistu) struktuur koosneb struktuurielementidest, mis pakuvad mikroelupaiku erinevatele elurikkuse esindajatele.

(PEFC ST tööühm)

(Säästliku) Metsamajandamise mõjud

Mõjud on otsesed ja kaudsed

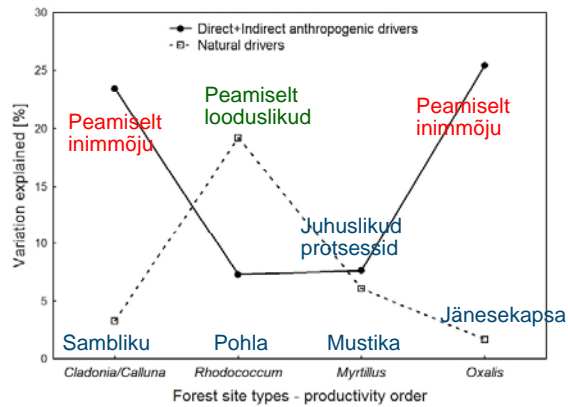
Puistu struktuur

Kujundamine ja kujunemine

Keskkond või häire

Rohu- ja puhmarinde koosseis boreaalses metsas
Tegurite tähtsuse muutub piki produktiivsusgradienti!

(Kohv et al. 2013)

<http://dx.doi.org/10.1139/cjfr-2013-0030>

Puistu struktuur

Kujundamine ja kujunemine

Luke

Kopsusamblik

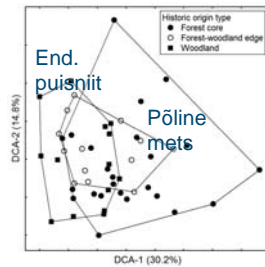
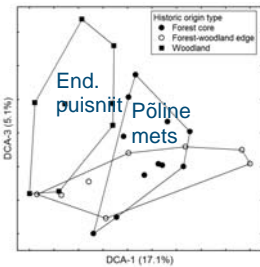
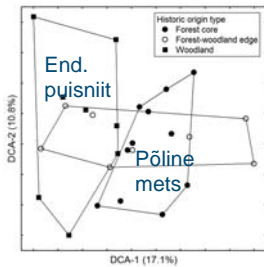
Olemus

Puisniitude kujunemine salumetsadeks jääb poolikuks

Rohurinne

Samblad

(Palo jt 2013)

Puistu struktuur

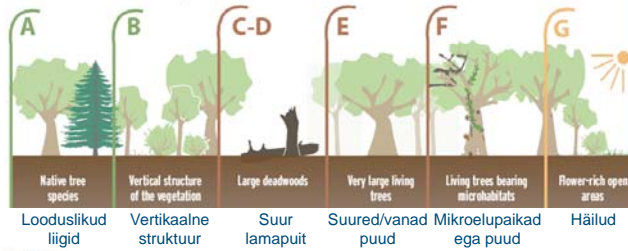
Kujundamine ja kujunemine

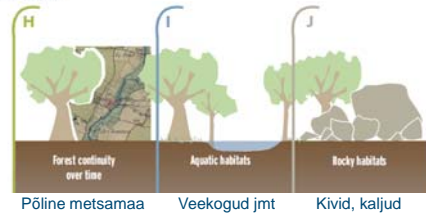
Struktuurid

Metsa struktuurse potentsiaali hindamine (IBP)

7 factors related to stand and forest management

3 factors related to the context

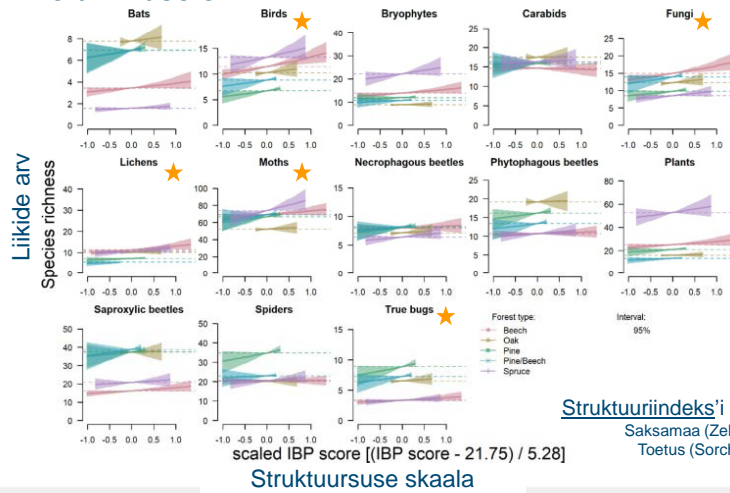

(Emberger jt 2023)

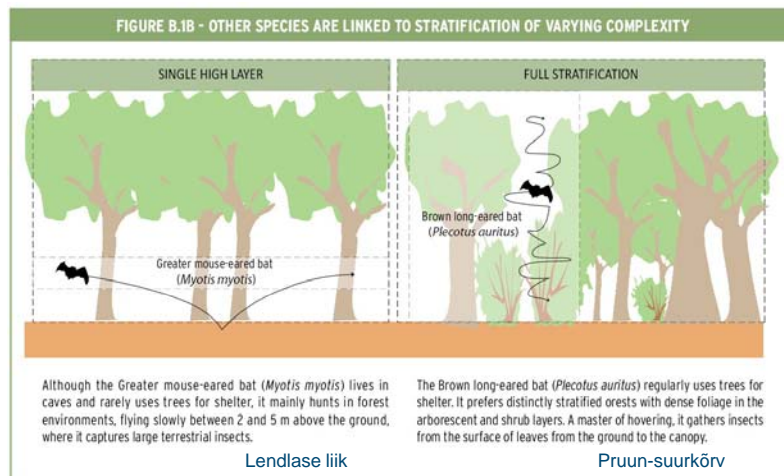
Metsa struktuursuse tähtsus

Struktuurne mitmekesisus on vaid võimalus andmine elurikkusele!

Puistu struktuurivajadus

Igal liigil on oma strateegia

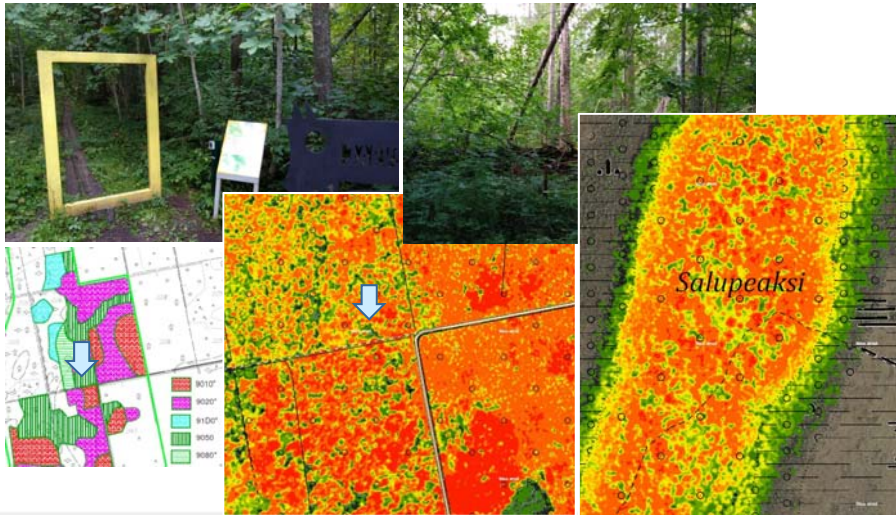

(Emberger jt 2023)

Looduslik – häilud puistus

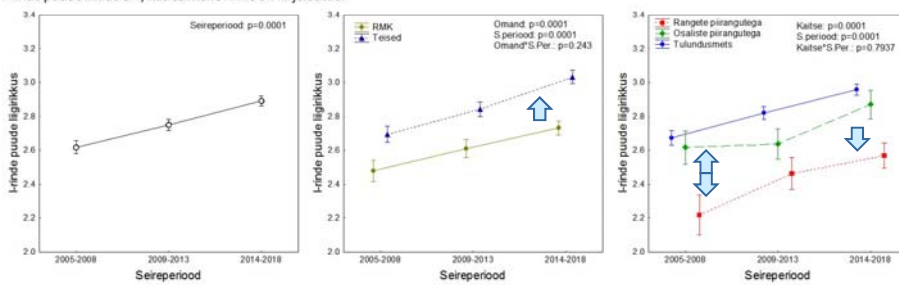
Loomulik kujunemine – Järveloja, Nigula peaksi jt

Puistu struktuur - liike

Puuliike I-rindes (SMI prooviaala r=10m)

I-rinde puude liikide arv, kus esimene rinne on kirjeldatud.

(Liira, 2020; KAUR/SMI)

Ökoloogiline sidusus - aeg ja ruum

Ökoloogiline ajalis-ruumiline sidusus –

- ökosüsteemi maastikuline struktuur (eraldise kuju)
- struktuurielementide ruumiline ühendatus (naabrus ja koridorid)
- nende ajaline järjepidevus (uus, üleminekuline, põline),
- eeldades (!), et need toetavad liikide levimist, isendite liikumist, omavahelisest kontakteerumist (otseselt või vahendajate kaudu) ja/või liikide püsimist alal

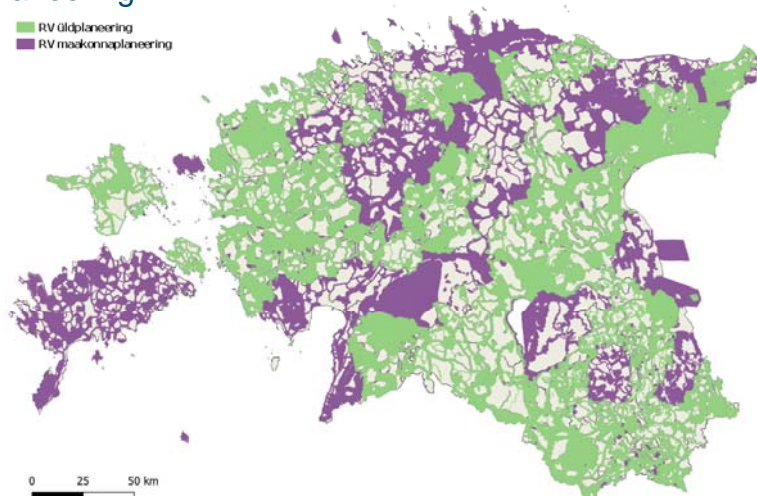
(PEFC ST tööühm)

Rohevõrgustik

Planeering

- RV üldplaneering
- RV maakonnaplaneering

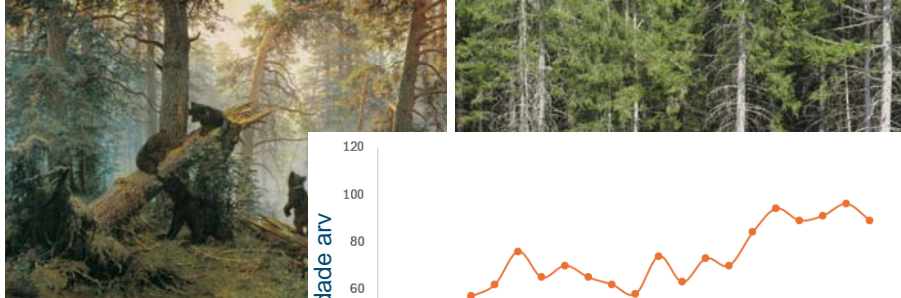

(KAUR 2023, L.Kütt, <https://keskkonnaportaal.ee/et/node/5873>)

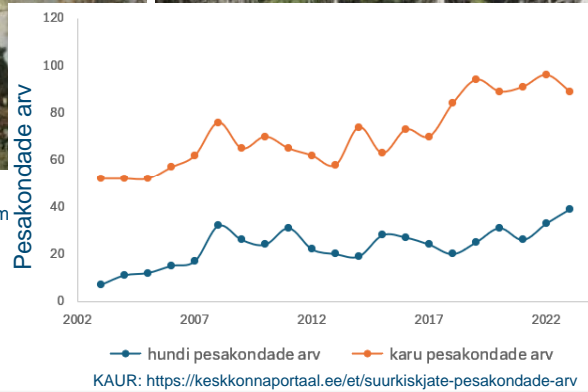

Struktuurivajadus

Igäühele oma

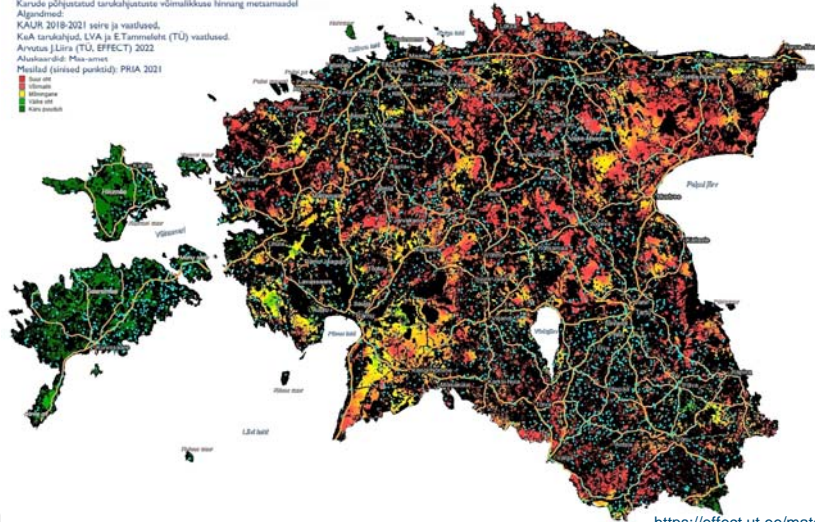
(Ivan Šiškin (+ Konstantin Savitski)
„Hommik männimetsas“/ „Kolm

Muutus vaatamata majandamisele

Karukahju oht

Karude põhjatatud tarukajutuste võimalikkuse hinnang metsamaadel
 Algoritm: KAUR 2018-2021 seire ja vaatlused, KõA tarukajutud, LVA ja E Tammalohu (TU) vaatlused, Arvutus J. Liira (TU, EFFECT) 2022
 Alustandardid: Maa-ameti Meilid (sinsed punktid): PKJA 2021

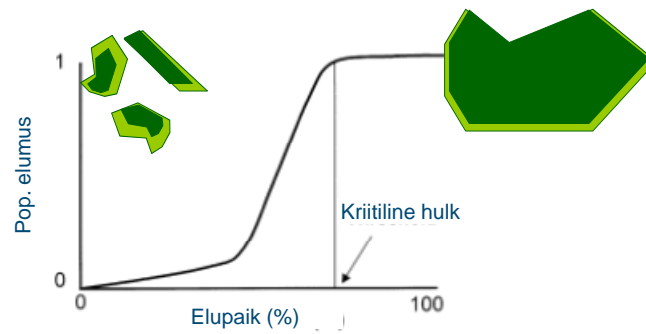

<https://effect.ut.ee/materjale>

Elupaiga pindala

Biotoobi killustumine

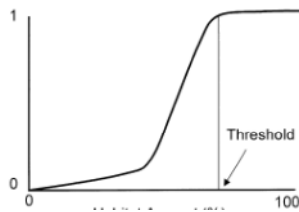

(Fahrig, 2003, Yiming & Wilcove, 2005)

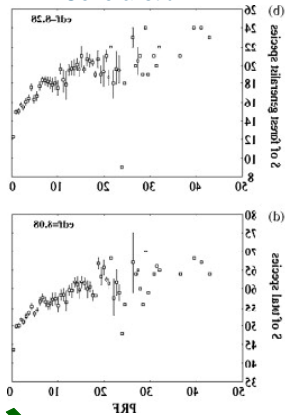

Elupaiga pindala

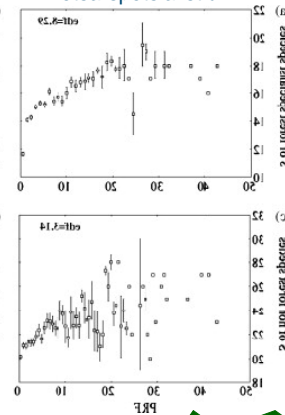
Biotoobi killustumine (puittaimed)

Generalistid

Metsa-spetsialistid

(de Albuquerque jt 2010)

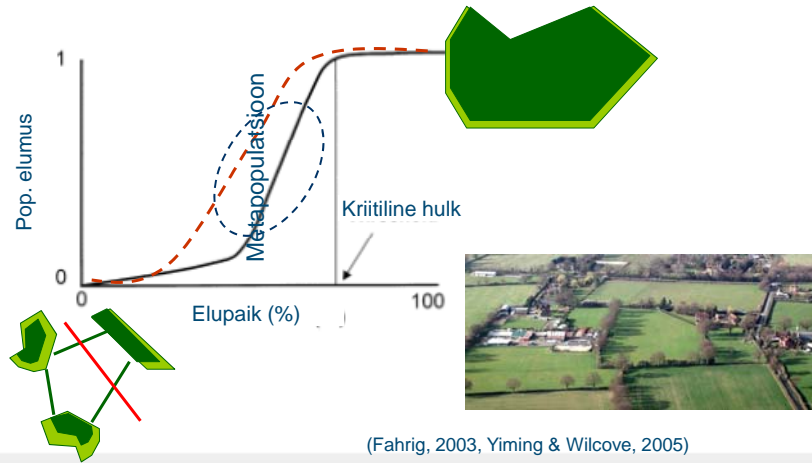

Ruumiline sidusus

Biotoobi laigud ja koridorid

Laik-koridor-maatriks maastikumudel (Opdam 1990; Forman 1995, Fahrig 2003)

Koridor sh ka astmekivid

Puhverriba, koridor

Servapuhvid -> koridorid, pagulad

Koridorid

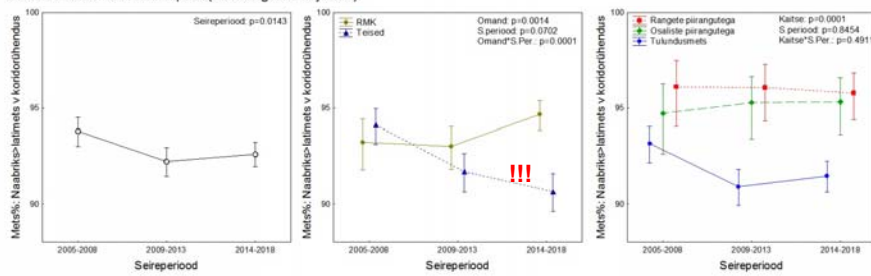
Säilikuteribad – laius!?

Ruumiline sidusus

Naabriks vähemalt latimets või koridor-struktuurid

Metsa%, mille valdavaks naabruseks on vähemalt latimetsa arengujärgus mets või siis ökoloogiline (vähemalt 10m laiune) pulskoridor. NB! Hinnang on arvatatud väiksema osavali pealt (maakategooria M ja MM).

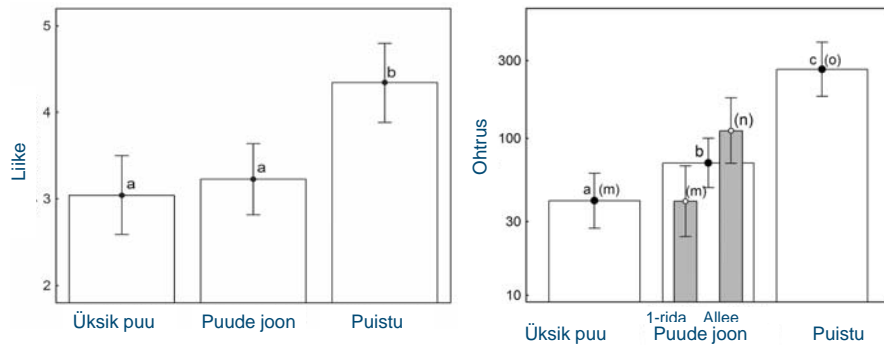

(Liira, 2020; KAUR/SMI)

Puistu suuruse toimivus

Vanad alleed toetavad nahkhiiri

(Kalda et al. 2014, 2015)

<http://dx.doi.org/10.1016/j.agee.2014.08.028>
<http://dx.doi.org/10.1007/s10531-014-0811-6>

Ajaline sidusus

Põline metsamaa – maa, mis on järjepidevalt olnud metsamaa vähemalt alates 19. sajandi lõpust (nt Vene verastastel topokaartidel)

(PEFC ST tööühm)

Vastand – esimese raieringi mets

Allikad: Maa-amet XGIS-rakendused,
sh MaaeluGIS
+ Ajalooarhiivid

Ajalooline järjepidevus / Põlisus

Uudismets

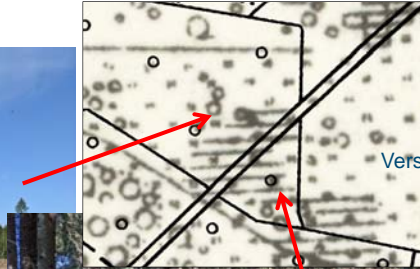
Ajalooline järjepidevus / Põlisus

Ajalooline järjepidevus / Põlisus

Uudismets

Verstakaart

Põline metsamaa - kaardid

Vene üheverstane topokaart – põlisuse aluseks (PEFC)

(Eesti Maa-amet)

Põline metsamaa - kaardid

Järjepidevuse kinnitamiseks võib kasutada hilisemaid kaarte ja fotosid

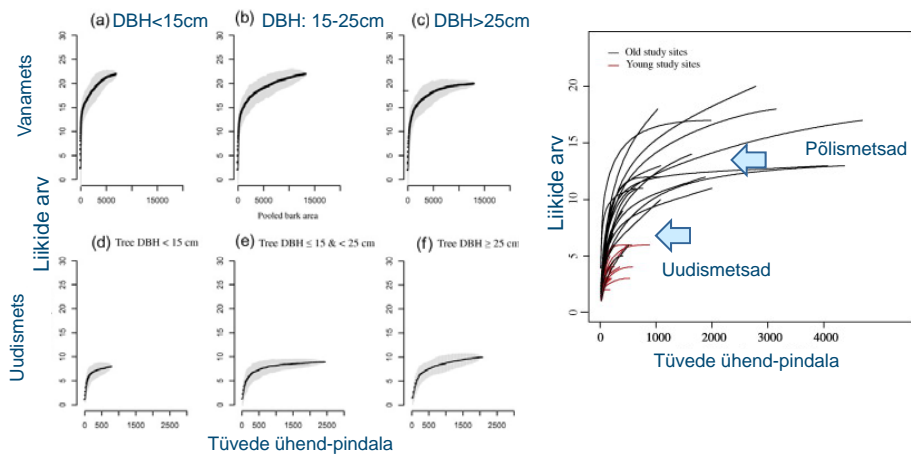

(Eesti Maa-amet)

Metsa(maa) põlisus

Uudismetsades oli vähem *Lobarion*-rühma samblikke kui põlismetsades

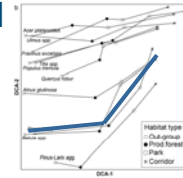

(Schei et al. 2013)

Puistu struktuur ja ajalugu

Asendus-substraadid

Korpsamblik (*Xantoria parietina*), pruuns vagu-lapiksamblik (*Parmelia sulcata*), hõõrossetsambliku liigid (*Physcia stellaris*, *P....*)

Puistu struktuur ja ajalugu

Põlisel alal tiheda puistu taastumine pidurdab teiste elurühmade edenemist

Jänese kapsa (*Oxalis acetosella*) genetiid e "isendid" põlisel metsamaal peale puistu hooldamata taastumist Kärğandi, Välg skv 2023

Mets - emotsioon

Geneetiline mitmekesisus

Jänsekapsas

Leevendusmeetmed

Puistu/eraldise skaalas

Säilik-struktuurid

Serva-struktuurid

Ajaloolise järjepidevusega arvestamine – pärandmets vs uu(di)smets

Puistu/Maastiku skaalas

Ökohüvede-põhine sünergia teiste naaber-biotoopidega

Mosaik-ökosüsteem

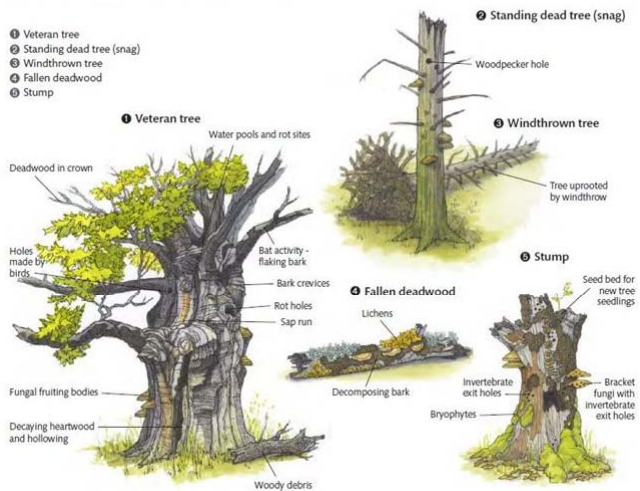
Säilik-struktuurid

Ajaloolised puu-vanurid ja pärand-struktuurid

Säilik-struktuurid

Ajaloolised puu-vanurid ja kõdupuit

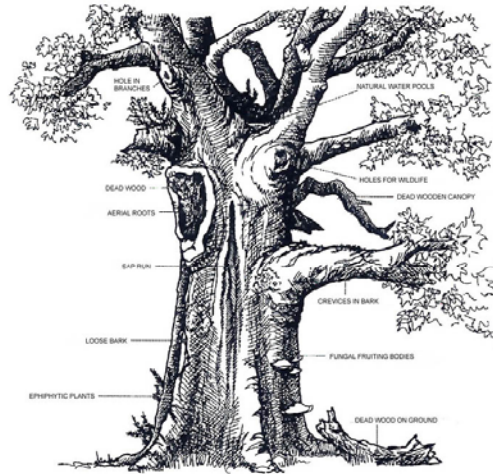
(Scotland TCV Citizen Science 2017)

Puu on metsa edifikaator

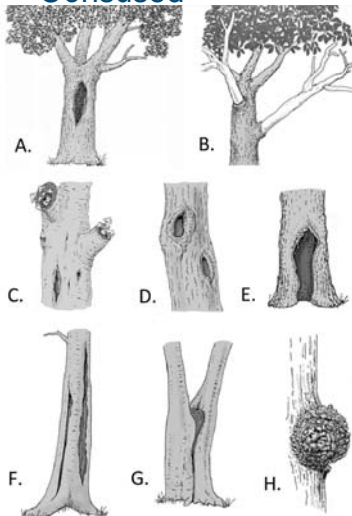
(Mikro)elupaigad vanal puul

Diagram to show the features characteristic of a veteran tree

(Vana) Puu on metsa elurikkuse aluseks

Õõnsused

(Bütler jt 2013)

Puistu (mikro)struktuur

Rähnid – pesaõõnsus – puiduseentele tähtis mikroelupaik

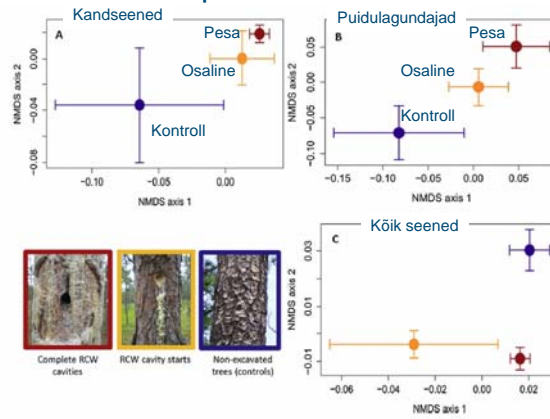

Fig 2 – NMDS plots for fungal communities found in completed RCW cavities (red), RCW cavity starts (yellow), and non-excavated (control) trees (blue). The central dots represent the means of the points on the two NMDS axes, the bars represent one standard error from the mean along both axes. (A) NMDS plot for ITS1F and ITS4b-21, Basidiomycota only, stress = 0.0062, two dimensions, 200 iterations. (B) NMDS plot for the subset of putative wood decay taxa identified with ITS1F and ITS4b-21. Stress = 0.0013, two dimensions, 200 iterations. (C) NMDS plot for ITS1F and ITS4, which includes Ascomycota and Basidiomycota, with singletons removed, stress = 0.0989, two dimensions, 200 iterations.

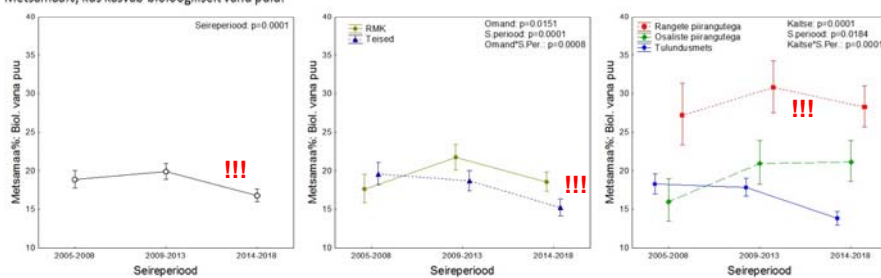
(Jusino jt 2015)

Puistu struktuur

Bioloogiliselt vanad puud

Metsamaa%, kus kasvab bioloogiliselt vanu puid.

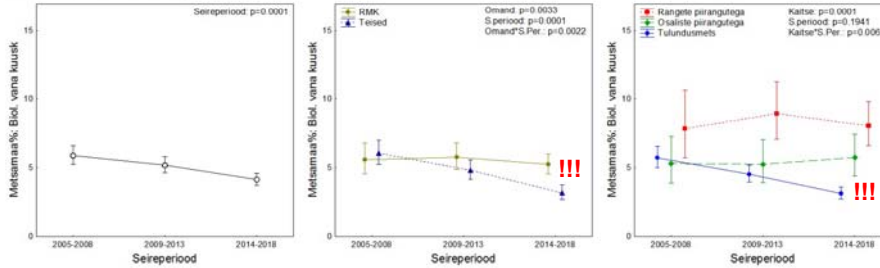
(Liira, 2020; KAUR/SMI)

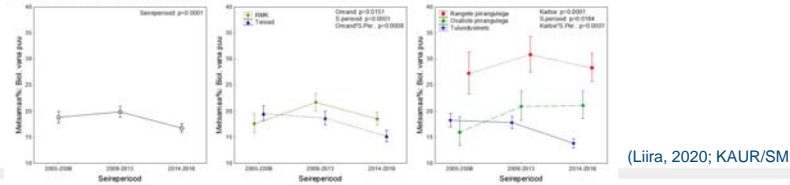
Puistu struktuur

Bioloogiliselt vanad puud: kuusk

Metsamaa%, kus leidub bioloogiliselt vana kuuske.

Metsamaa%, kus kasvab bioloogiliselt vanu puud.

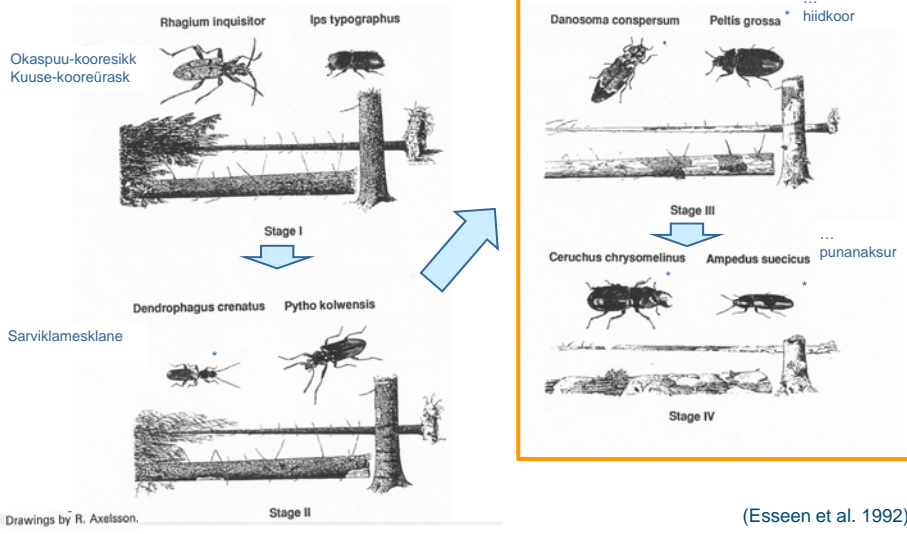

(Lira, 2020; KAUR/SMI)

Surnud puit

Elustiku suksession – kuuse lamapuit (Rootsi)

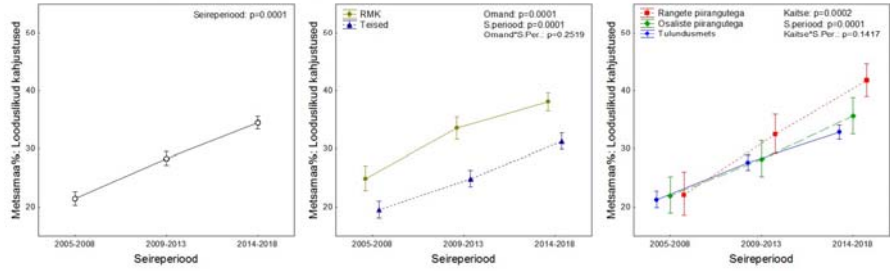

Puistu struktuur - häiringud

Looduslike kahjustuste esinemissagedus (SMI)

Metsamaa%, kus leidub mingitki tüüpi looduslike kahjustusi.

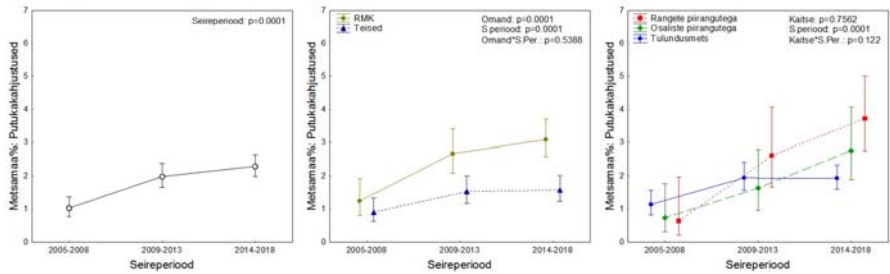
(Liira, 2020; KAUR/SMI)

Puistu struktuuri häire

Putukkahjustuste esinemissagedus (SMI)

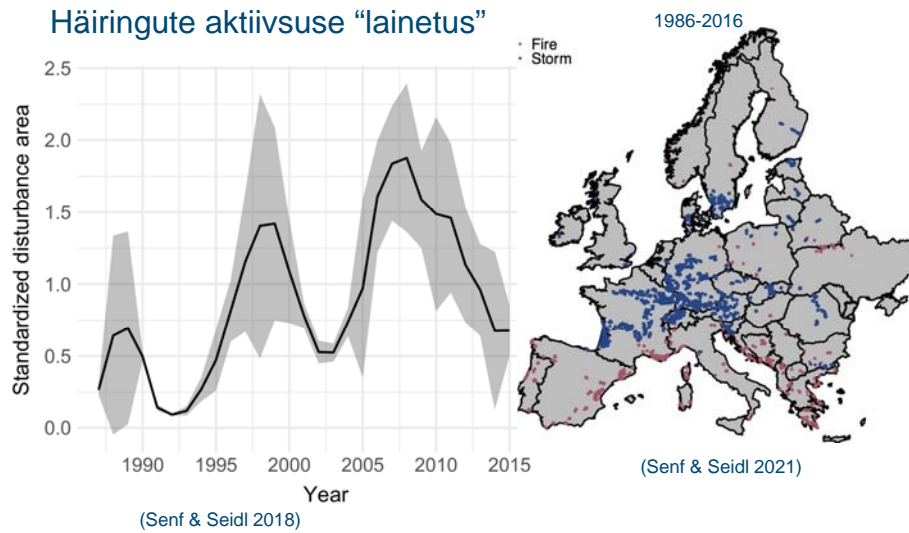
Metsamaa%, kus leidub säilinud ja/või eemaldamata putukkahjustusi.

(Liira, 2020; KAUR/SMI)

Häired - ajaline ja ruumiline muster

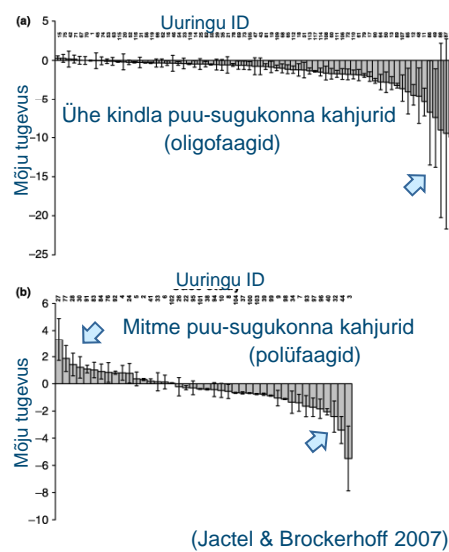
Puude liigirikkus

Puistu kahjuresistentsus

Liigirikkus kui varje spetsialist-kahjurite eest, ...

...aga generalist-kahjurite puhul on mõju nii ja naa

Toime selgem, kui naaberpuud on erinevate omadustega

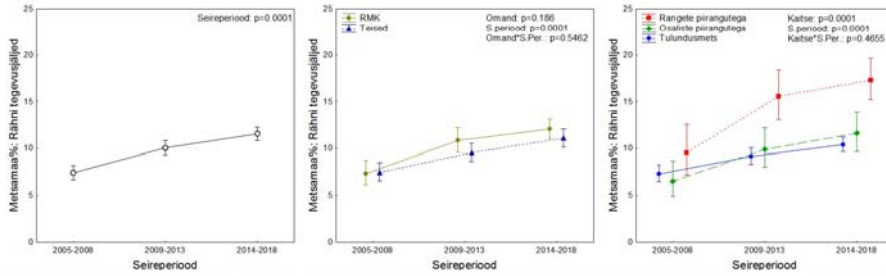

Puistu struktuur

Rähnide esinemissagedus

Metsamaa%, kus leidub rähnide tegevusjälgi.

(Liira, 2020; KAUR/SMI)

Puistu struktuur

Lamapuit

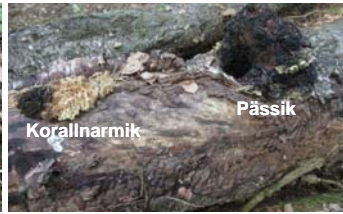
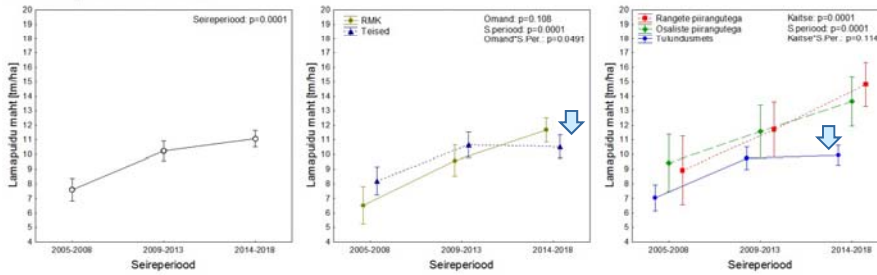

Puistu struktuur

Lamapuidu maht (SMI)

Surnud lamapuidu maht metsamaal.

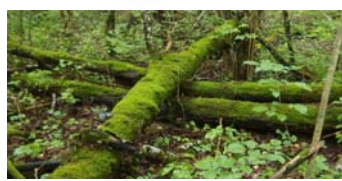
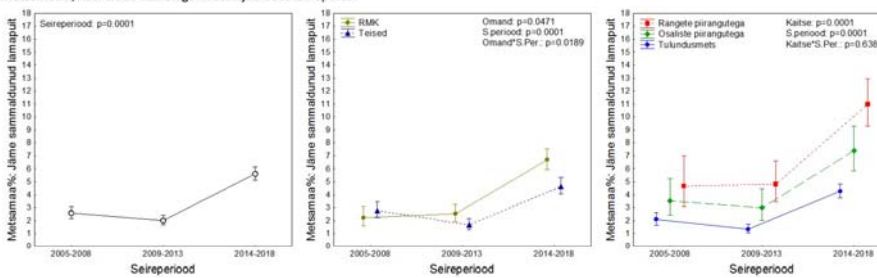
(Liira, 2020; KAUR/SMI)

Puistu struktuur

Sammaldunud tüvede esinemissagedus

Metsamaa%, kus leidub sambлага kaetud jämedat lamapuitu.

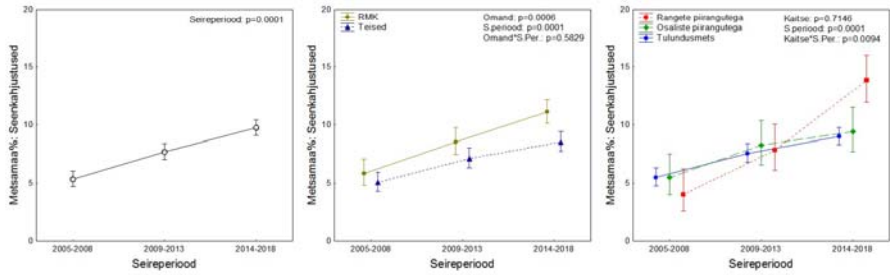
(Liira, 2020; KAUR/SMI)

Puistu struktuuri häire

Seenkahjustuste esinemissagedus

Metsamaa%, kus leidub säilinud ja/või eemaldamata seenkahjustusi.

(Liira, 2020; KAUR/SMI)

Puistu struktuur

Vanapuit - Rähnid

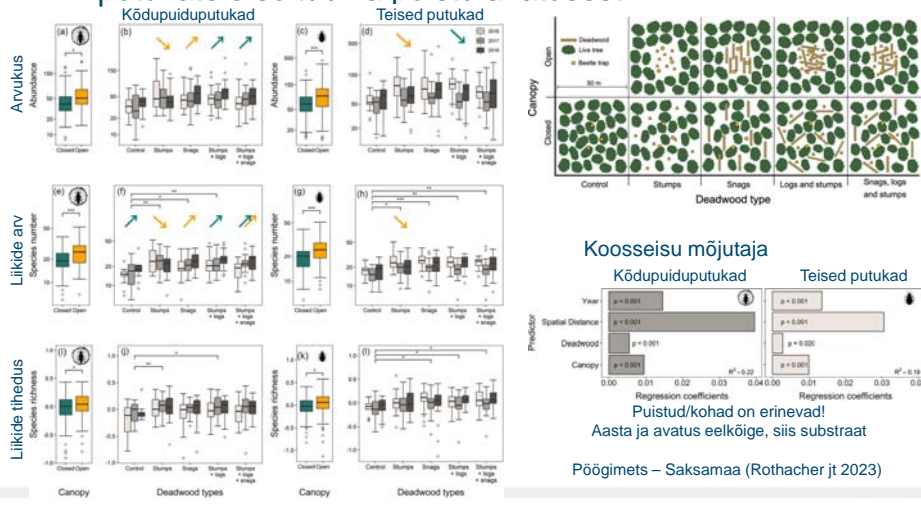
Säilik-struktuurid

Tüükad

Säilik-struktuurid ja avatus

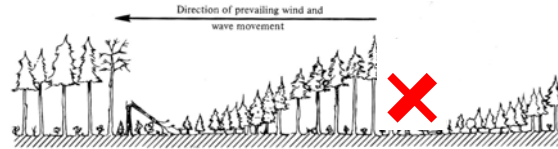
Surnud puidu mikroelupaikadega mõju kõdupuidu putukatele sõltub ka puistu avatusest.

Raie vs looduslik häire

Laigu-/häil-dünaamika – säilik-struktuurid!

Struktuuride säilitamine

Aegjärene raie? – Järjepidevus?!

2006

2017

2020

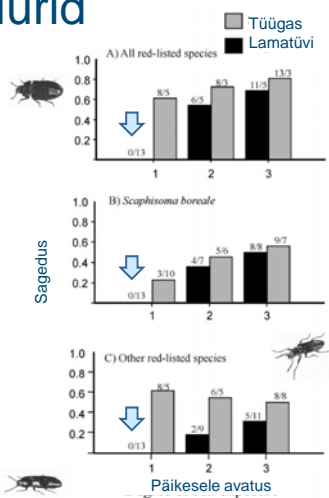
Struktuurid

Kujundamine ja kujunemine: tüügastamine

Säilik-struktuurid

Tööde ajal - struktuuride jätmine

Päikeseline surnud puit on puiduputukate erisoov (tüügastel suurem tugiväärtus)

(Sverdrup & Thygeson 2002, Schroeder jt 2006)

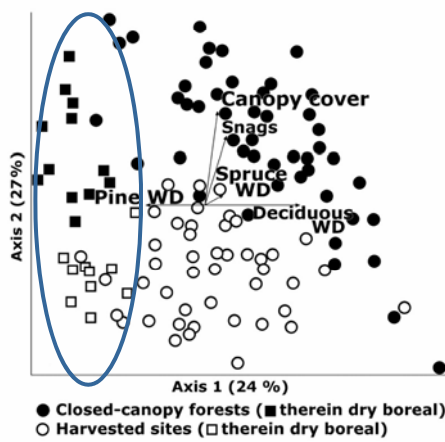
Noorendik

Jäänukmaterjal

Häilu ja lageraie erisus metsast

Vanapuitu söövad putukad

- Metsad vs raiealad
- Kkt-gradient (NB! Palu)
- Vanametsas ja maj.metsas liigid üldiselt samad

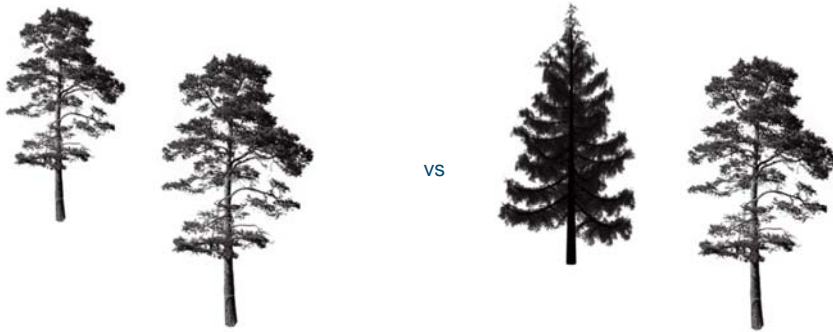
> Jäta lankidele puitu vedelema

(Kraut et al. 2016)

Struktuuride säilitamine

Säilikpuud

Säilikud

Aega rõhutavad puu-vanurid

F: Kaatri Pärnel, Plufof

Säilikud

Aega rõhutavad puu-vanurid

Korbasõõrik (*Radula complanata*)

Säilik-struktuurid

Säilik-struktuurid ei ole igavesed, seega on vaja leida jätku

Sulgas õhik

Säilik-struktuurid

Märka tegelast ja temale vajalikku struktuuri

Epifüütide kadumine

Kultuuris on palju vähem puudega seotud liike

Austraalia
kuiv vihmamets

Säilikpuude mõju

Troopilistel säilikpuudel sureb enamus epifüütseid taimi

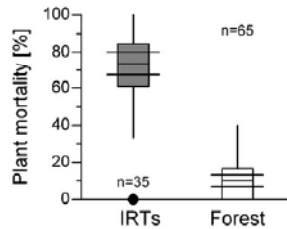

Fig. 1. Rates of epiphyte mortality per phorophyte during the first three years after isolation of remnant trees (IRTs) in a clearing and in undisturbed forest. Phorophytes affected by wind-throw are excluded. Outside values (lower quartile plus 1.5 interquartile range) are shown as black dots, notches (95% confidence intervals [median ± 1.58 interquartile range/sqrt n]) as wide horizontal lines.

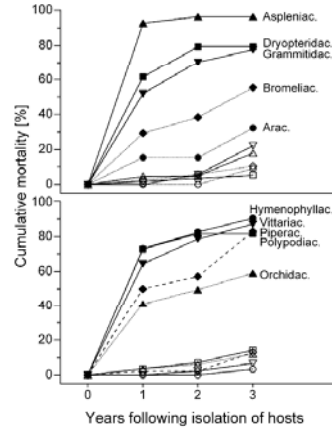

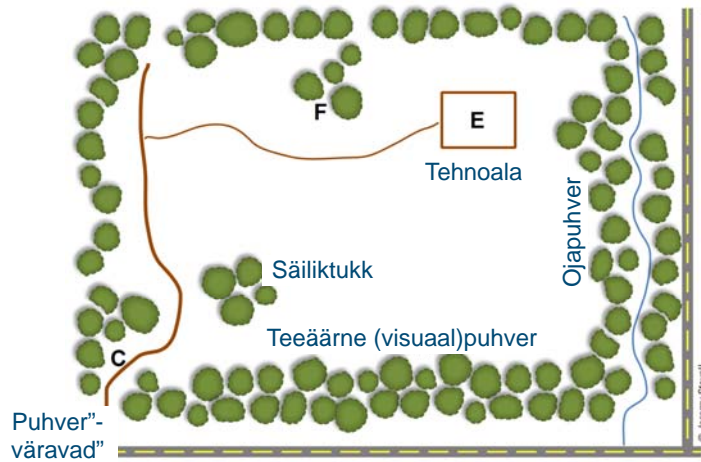
Fig. 2. Cumulative epiphyte mortality over the course of three years after forest clearance. Filled symbols: isolated remnant trees; open symbols: forest; solid lines: ferns; dashed lines: dicots; stippled lines: monocots. Taxa are divided alphabetically between panels.

Ekvadori mägi-toopika
(Werner jt 2011)

(Lage)Raie liigendamine

Ökoloogiline ja visuaalne optimeerimine

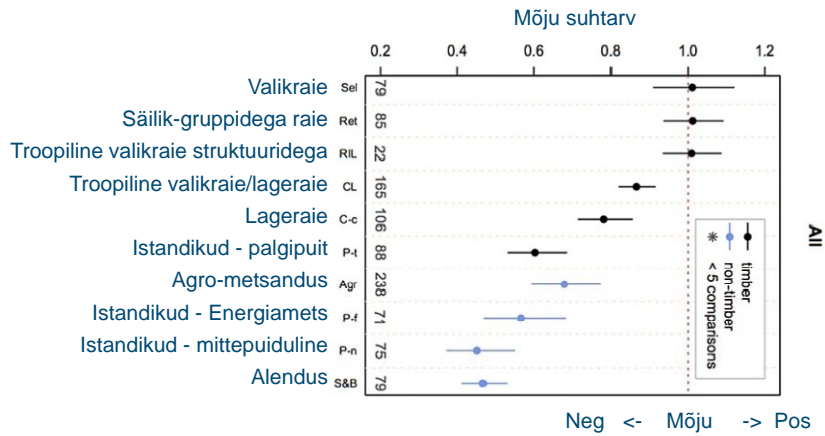

SFA Silviculture metoodikate käsiraamat
(<https://www.sfasilviculture.com/index.php/textbook>)

Metsamajandamise valikud

Tööde ajal - struktuuride jätmine – Kõik taks.grupid

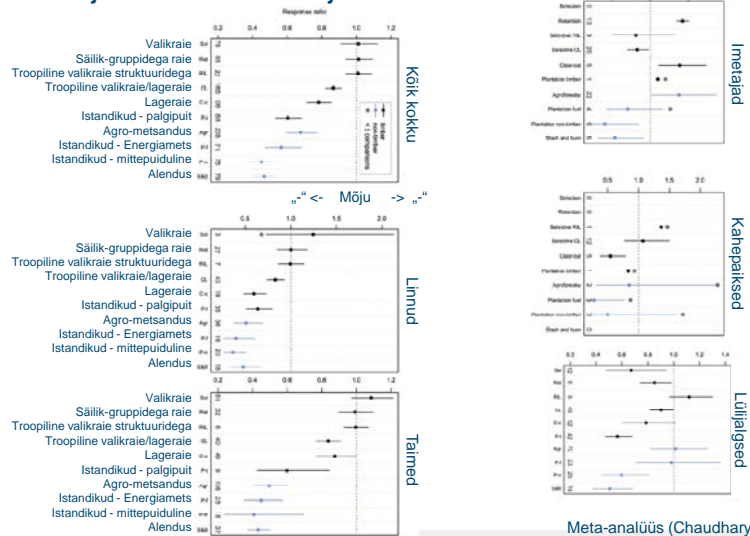

Meta-analüüs (Chaudhary jt 2016)

Metsamajandamise valikud

Tööde ajal - struktuuride jätmine

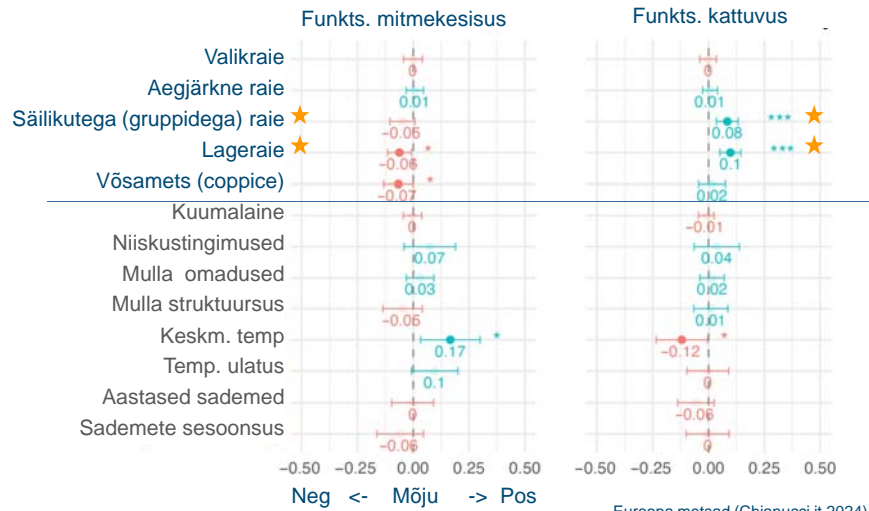

Meta-analüüs (Chaudhary jt 2016)

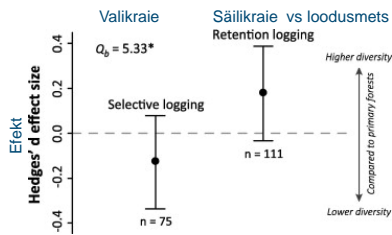
Metsamajandamise valikud

Rohurinde funktsionaalne mitmekesisus (3 tunnust)

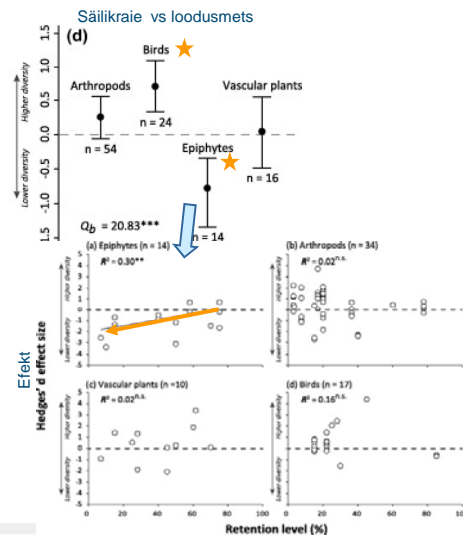

Metsamajandamise valikud

Valik- ja säilokraie selge neg. mõju puudub. Aga ...

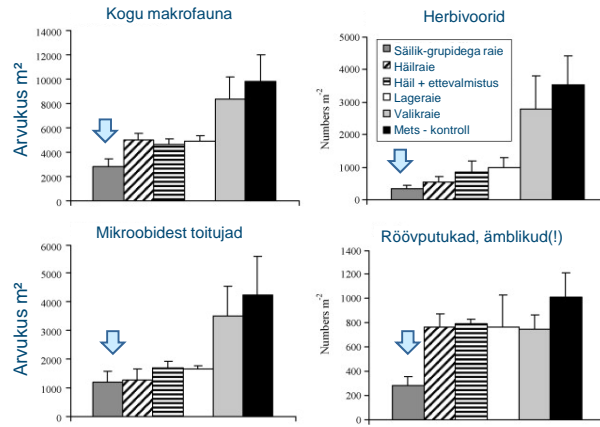
Meta-analüüs (Mori jt 2014)

Metsamajandamise valikud

Mulla- ja taimeelustik (lüljalgsed) olid säilituskades kõige harvemad. Valikraie oli kontrollile kõige sarnasem

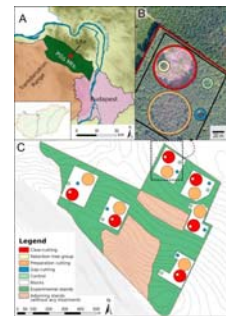
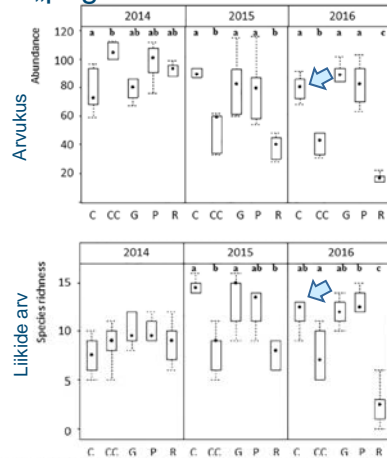

Soome metsad, 10a (lagedale kuusekultuur) pärast töötlust (Siira-Pietikäinen & Haimi 2009)

Metsamajandamise valikud

Vihmaussid „põgenesid“ säilituskast?!

- C – kontroll-mets
- CC – lageraie
- G – häilraie (d 20m)
- P – 30% „ettevalmistusraie“
- R – säilikrühm, d=20m, 8-12 puud

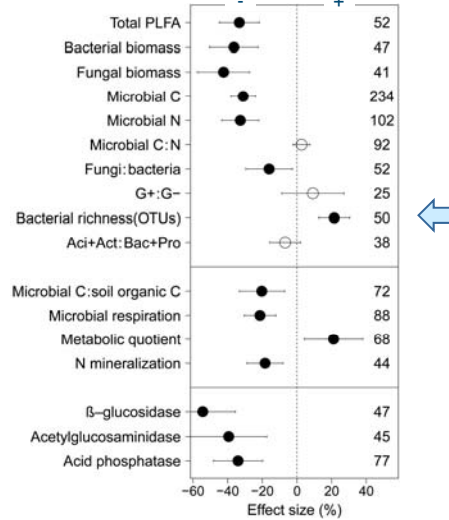
Fig. 2. Boxplot of abundance (individuals per m²) and species richness of earthworms in the treatments (X axis categories) and years (panels). Data are the medians. Boxes are interquartile range and whiskers are ranges without outliers. Abbreviation of the treatments are C – control, CC – clear-cutting, G – gap-cutting, P – preparation-cutting, and R – retention tree group. Significant differences found on multiple comparisons in different treatments within a year are marked by letters. Regarding to species richness, there was no significant treatment effect in 2014.

Ungari tammikud mägedes (Boros jt 2019)

Metsamajandamise valikud

Mets -> Istandik
 Muutus mullas:
 - mullaelustik
 - mikrobiom nõrgeneb,
 liigirikkus suureneb

(Wang jt 2021, meta-analüüs)

Säilik-struktuurid

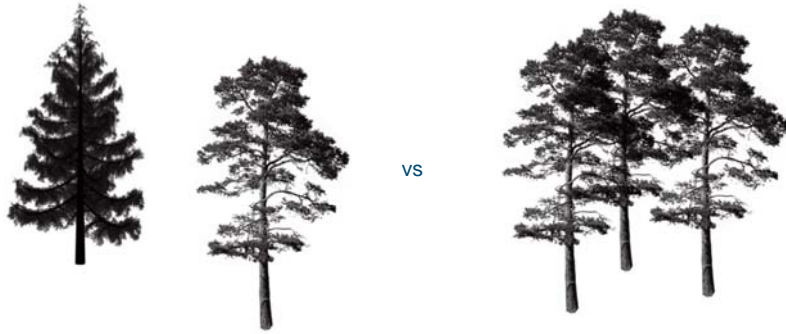
Varasemast funktsionaalsemad ja mitmekesisemad
 Säilikute liigirikkad grupid, kõvalehtpuud, sodi ja alusmets!

Struktuuride säilitamine

Säilikpuud

Struktuuride säilitamine

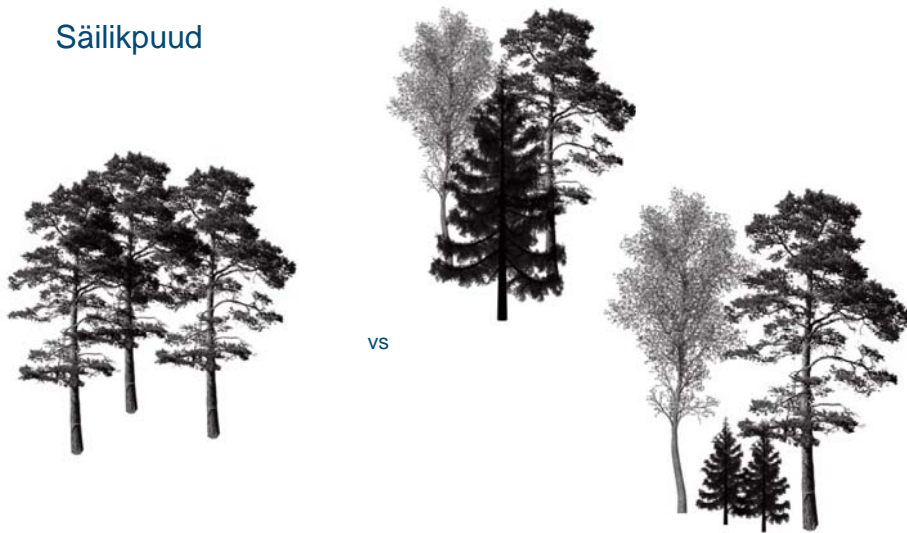
Grupid

Struktuuride säilitamine

Säilikpuud

Struktuuride säilitamine

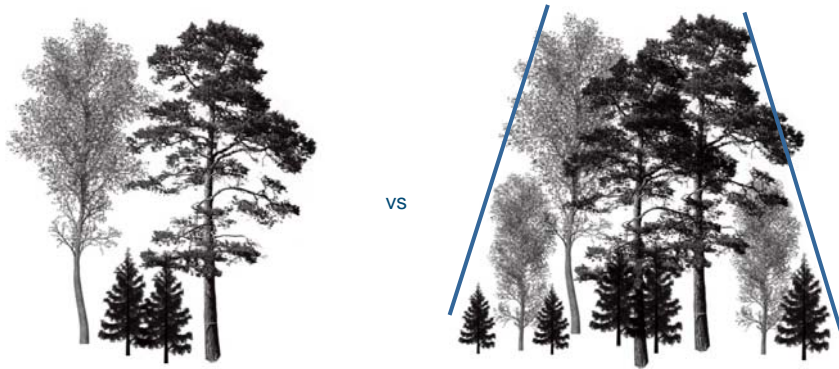
Säilikud (grupis)

Ökosüsteemi säilitamine

Säilikpuud vs säilikgrupid

Ökosüsteemi säilitamine

Säilikgrupid

Ökosüsteemi säilitamine

Säilikgrupid

Ökosüsteemi säilitamine

Säilikgrupid

UNIVERSITY of TARTU

Ökosüsteemi säilitamine

Säilikgrupp

UNIVERSITY of TARTU

Sidususe toetamine

Säilikgrupi asukoha valik

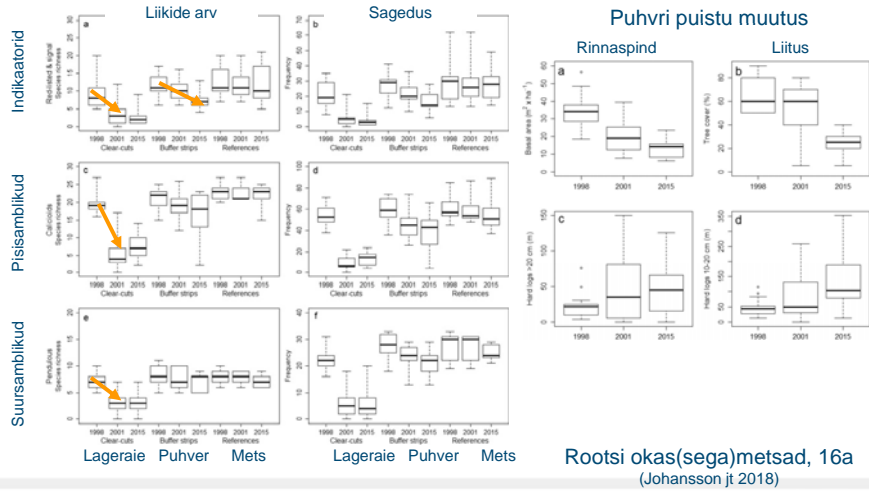

Samblike suremus – lageraie vs puhverriba

Epifüütsed samblikud surid lageraie puudel 2a'ga.

Puhverribas enamus säilis.

Dünaamika

Säilikgrupi säilimine

Kuuskede jt püsimine säilikgrupis

Suuremas grupis edukam

Tuulepealne suremus

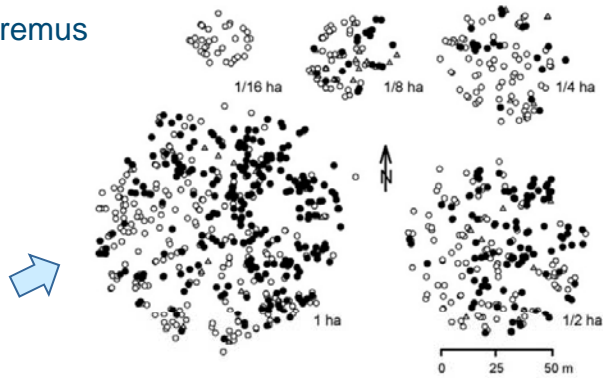

Fig. 2. Mapped locations of trees (dbh ≥ 10 cm) in 2004 in fragments, showing the location of healthy trees (black circles; vigor classes 3 and 4), dying trees (grey triangles; vigor class 2), and trees that have died since 1986 (open circles; including fallen trees).

Rootsi kuusemets
(Jönsson jt 2007)

Opt min grupp 26 puud -1 ha?
(Hämäläinen jt 2016, Steventon jt 2011, Urgenson et al., 2013)

Puude püsimine säilikuna

Mänd ja lehtpuu – jämedam püsib. Kuusk vastupidi!

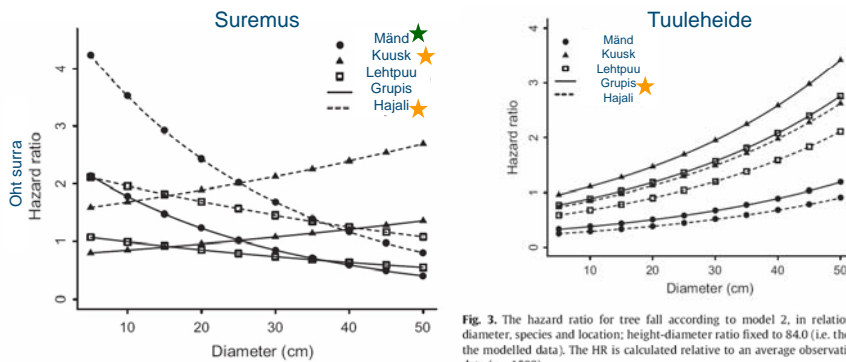

Fig. 2. The hazard ratio for tree mortality on unburned sites according to model 1, in relation to tree diameter, species and location. The HR is calculated relative to an average observation in the data (n = 1743).

Fig. 3. The hazard ratio for tree fall according to model 2, in relation to tree diameter, species and location; height-diameter ratio fixed to 84.0 (i.e. the mean of the modelled data). The HR is calculated relative to an average observation in the data (n = 1503).

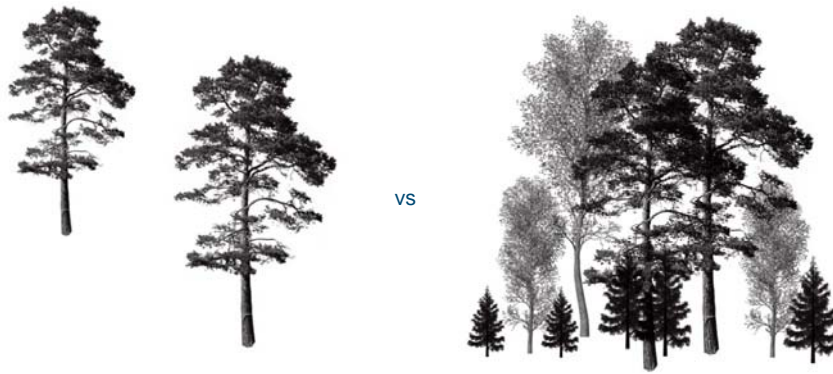
Soome metsad
(Hämäläinen jt 2016)

NB! Teistes uuringutes grupis väiksem tuulekahju
(Lavoie et al., 2012; Urgenson et al., 2013)

Sidususe toetamine

Säilikuud

Puistu struktuur

Uudismets ja noor mets – hakka varakult märkama ja kujundama!

Puistu struktuur

Uudismets ja noor mets – hakka varakult kujundama!

Struktuurid

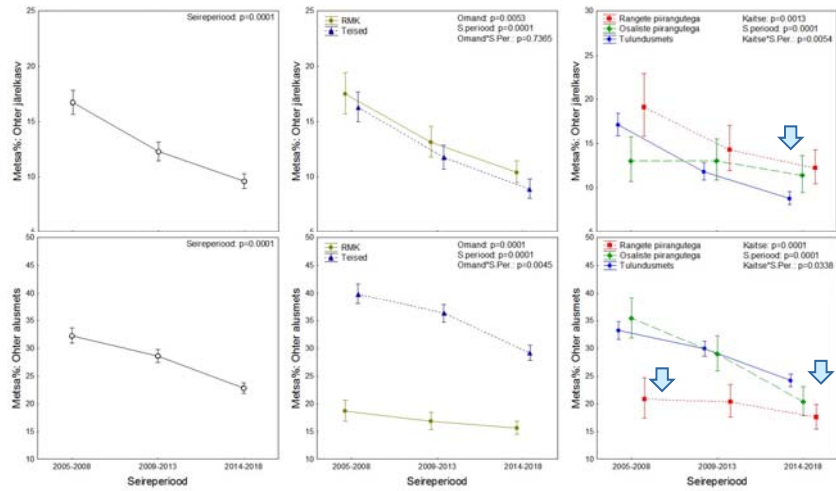
Struktuuride jätmine/loomine

Puistu struktuur

Ohter järelkasv ja tihe alusmets (SMI)

(Liira, 2020; KAUR/SMI)

Säilikgrupi planeerimine

Erilised puud

Vanad puud, endised säilikud,

Mitmeliigilised grupid

Alusmetsa erisused

Maapinna erisused: niiske lohk, põndak, suurem kivi

? - Häilud

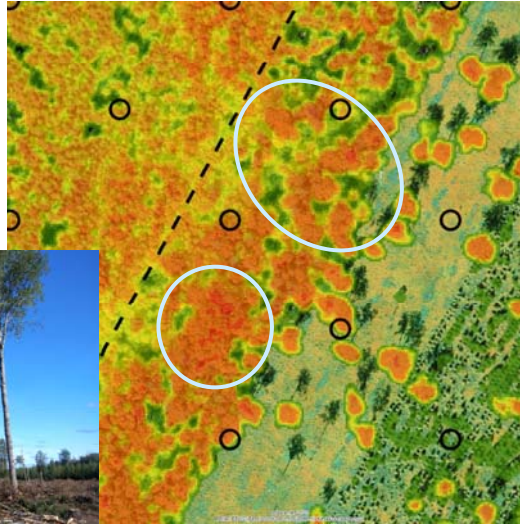
? - Endised avamaapuud

Grupid ja säilikud metsatee lähedale,
teise metsa varju

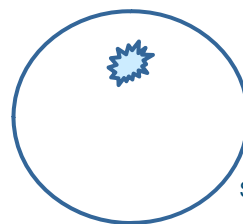
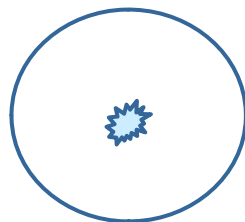
Ökosüsteemi säilitamine

Märkama ja hakka varakult kujundama!

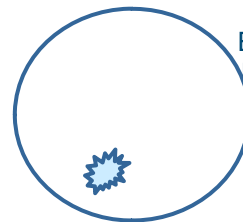

Tööde planeerimine

Säilikgrupp

Varjestamine:
Samblikega kuusk,
kivi

Esile toomine:
Lehtpuu, põõsad

Säiliktukk

Metsise eri

Teet Kivisilla
(Luua)

Emotsionaalne ja märgiline struktuur

Elurikkust toetavad erilised puud!

UNIVERSITY of TARTU

Emotsionaalne ja märgiline struktuur

Pärand või lihtsalt lahedad puud – vähemalt märgilised!

UNIVERSITY of TARTU

Emotsionaalne ja märgiline struktuur

Lihtsalt lahedad puud – märgilised!

Märgilised struktuurid

Tööde ajal – liigisäiliku ja talle vajalike struktuuride jätmine

Kivi-imar

Struktuurid

Struktuuride loomine?!

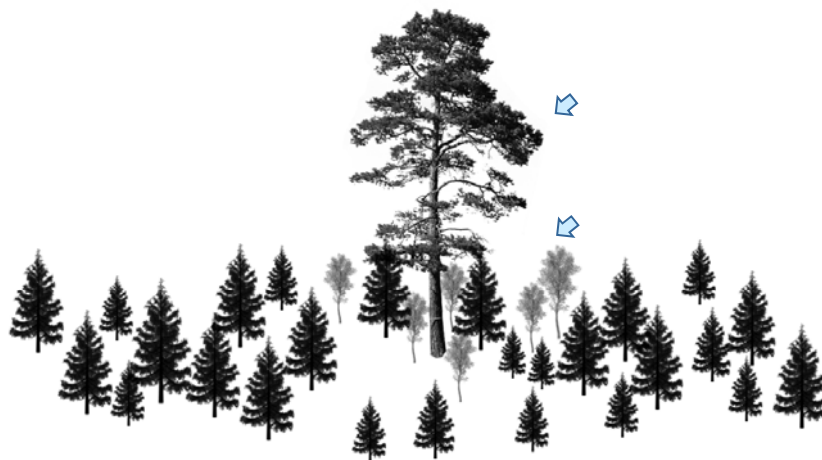
Mikroelupaigad

Märjad lohud

Puistu struktuur

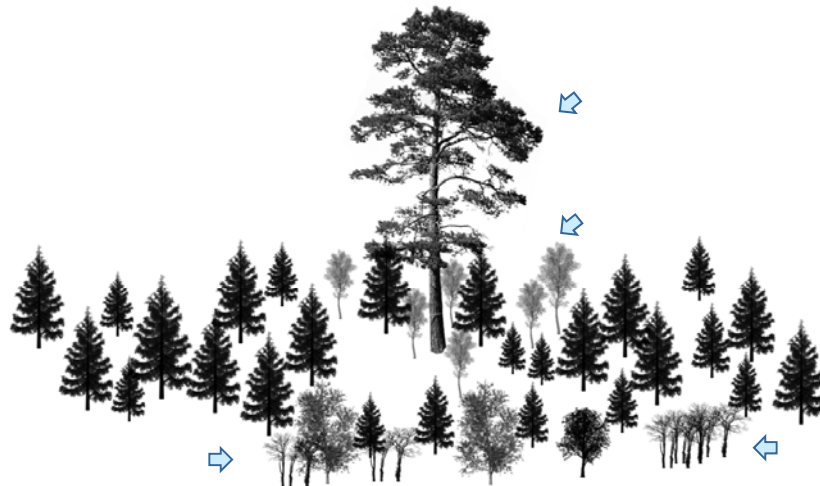
Noorendik – hakka varakult kujundama!

Puistu struktuur

Noorendik – hakka varakult kujundama!

Mikroelupaigad

Säiliku naabrusmõju lokaliseerimine

Noor puistu

Noor mets – märka looduse toetamise võimalust

Noor puistu

Noor mets – märka looduse toetamise võimalust

Noorendik

Koosseisu mitmekesistamine

Noorendik

Droon

Teet Kivisilla
(Luua)

Noorendik

Koosseisu suunamine

Noores puistus

Säilikute elujõu tagamine

Pealetükkivad kaaslased

Lasila puisniit

Hooldamata ala

Puhverriba

Puhvrid: servad, kulissraie

Servad

Puhverservad

Toomingas (Jõgeva)

Servad

Puhverservad

Servad

Puhverservad – servasäilikud, vääris(leht)puud

Servad

Puhverservad – servasäilikud, vääris(leht)puud

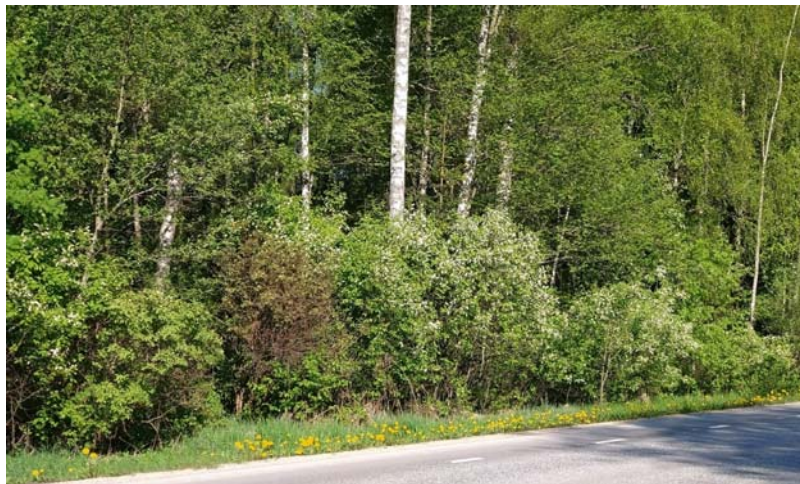
Puhverriba

Puhver-servad (kulissraie), koridorid

Servad

Puhverservad – tuugi avaalade loodusele

Toomingas, punane leeder, pihlakas

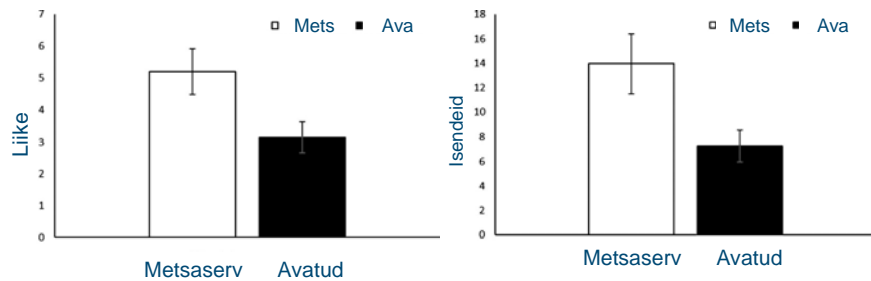
Servapuhvid

Varustav hüve - õied, marjad

Kimalased maastikus

Metsaservas rohkem kimalasi, kui põlluservas

(Söber et al. 2020)

Puhverriba

Puhverservad – kaitse välise ees (nt taimekaitse põldudelt)

Servad

Puhverservad – Ohutus? (aga 10a pärast?)

Kokkuvõte

Elurikkusele kriitilised aspektid on

- aeg (põlisus)
- struktuurid
- ühendus

Märka

Jäta struktuure!

(Tekita)

Ökoraie algab juba noores metsas
ja küpseva metsa ettevalmistamisel!

Tänu!

Kontakt:

Jaan Liira

jaan.liira@ut.ee / 5240798

Tartu Ülikool

www:
sisu.ut.ee/metsandus